

ON THE TRAGEDY OF IGNORANCE IN THE WORKS OF MAHMUDKHOJA BEHBUDI

Shukurova Sojida Xasan qizi

International Islamic Academy of Uzbekistan
2nd year student of psychology

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5515472>

ARTICLE INFO

Received: 05th September 2021

Accepted: 10th September 2021

Online: 15th September 2021

KEY WORDS

ignorance, drama,
padarkush, enlightenment,
dorilfunun, modern
scholar, religious scholar.

ABSTRACT

This article provides information about the first dramatic work in Uzbek literature and the main ideas of the articles, the tragedy of ignorance, which is one of the main problems not only of that time, but also of today. In his works, Behbudi glorifies the enlightenment against ignorance. Turkestan calls on the nation to take apples.

MAHMUDXO'JA BEHBUDIYNING ASARLARIDAGI ILMsizLIK FOJEASI HAQIDA

Shukurova Sojida Xasan qizi

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi
Psixologiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 05-sentabr 2021

Ma'qullandi: 10-sentabr 2021

Chop etildi: 15-sentabr 2021

KALIT SO'ZLAR

ilmsizlik, drama,
padarkush, ma'rifat,
dorilfunun, olimi zamoniy,
olimi diniy.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'zbek adabiyotidagi ilk dramatik asar hamda maqolalardagi asosiy g'oyalar, bu asarda tasvirlangan nafaqat o'sha davrning, balki hozirgi vaqtning ham asosiy muammolaridan biri hisoblangan ilmsizlik fojeasi haqida ma'lumot berilgan. Behbudiy o'z asarlarida ilmsizlikka qarshi ma'rifatni ulug'laydi. Turkiston millatini olm olishga chorlaydi.

Mahmudxo'ja Behbudiy buyuk adabiyotshunos, ma'rifatparvar shu bilan birgalikda o'zbek adabiyoti tarixidagi birinchi dramaning muallifi hamdir. U

butun umrini jaholat va zulmatni ilm yog'dusi bilan yoritishga harakat qilib keldi. Behbudiy tufayli ko'plab maktablar qurildi, gazeta va jurnallar nashr ettirila boshlandi.

Shu bilan birgalikda Behbudiy o'zining "Padarkush" dramasi orqali o'zbek teatriga tamal toshini qo'ydi. Behbudiyning "Padarkush" dramasi 1911-yilda yozilgan. Bu asarda u ilmsizlik, jaholatning qanday fojealarga sabab bo'lishi mumkinligi haqida aytib o'tadi. Dramada boy, ziyoli, domla, boyning o'g'li Toshmurod va uning do'stlari ishtirok etadi.

Ushbu dramaning dastlabki satrlaridanoq Toshmurodning naqadar tarbiyasiz ekanligini aniq sezilib turadi. Uning beadablarcha otasi va domla gaplashib o'tirgan xonaga besalom kirib kelishi, otasini mensimay gapirishi ilmsizlik naqadar og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkinligini yaqqol namunasidir. Toshmurodning bunday ahvolga tushib qolishida boyning xissasi katta. Uning ilmga befarqligi, ilm ahlini kamsitishi, albatta, bizda boy haqida yaxshi taassurot qoldirmaydi. Uning bu harakatlari esa oxir-oqibat nodon o'g'li uning o'limiga sabab bo'lishiga olib keldi.

Asarda ilm olish zarurligi va uning foydalari domla hamda ziyoli obrazlari orqali yoritib berilgan. Domlaning "...o'qumoq qarz va ilm sababi izzati dunyo va sharofati oxiratdir.." gapi ham buning yaqqol isbotidir. Chindan ham har doim o'qigan, ilmi odamlar dunyoda izzat topishgan, ularning ilmi izzat qilingan. Boylarning izzati esa doim vaqtincha bo'lgan. Chunki mol-dunyo doimiy emas, bir kun boy bo'lgan odam ertasi kun kambag'al bo'lib qolishi ham hech gap emas. Boylarni faqat ularga ishi tushganlar hurmat qiladi. Boy hamma narsnai boylik bilan o'lchaydi, o'g'lini o'qitishga bo'lgan takliflarni rad etadi. Lekin hamma narsa moddiy dunyo bilan o'lchanmasligini unutadi.

Ziyoli ham boyga ilm olish zarurligini uqtiradi: "Bu zamonga ilm va hunarsiz xalqning boyligi, yeri va asbobi ham kundan kunga qo'lidan ketgandek, axloq va obro'yi ham qo'ldan chiqar, hatto dini zaif bo'lur...Vaholanki, dini sharifimiz har naflik ilm o'qumoqni beshikdan mozorgacha bizga farz qilgandir." Chindan ham o'sha davrda xalqimiz ilm olsiga e'tibor bermayotgan edi. Boylar ham o'z mablag'larini maktablar uchun emas, balki behuda narslarga sarflab yuborishardi. Behbudiy kabi jadidlar esa xalqni ilm olishga undab, xalqimizning birovga qaram bo'lib qolmasligi uchun harakat qilishardi. Behbudiy ziyoli orqali olimi diniy va olimi zamoniyning farqlari ham ko'rsatib beradi. Olimi diniy- diniy ilmlarni mukammal o'zlashtirgan, ahllining diniy, ahloqiy va ruhoniylarini ishlarini boshqaradigan mulla, muftiy, qozi, imom kabilardir. Olimi zamoniylar esa o'z mamlakati tilini mukammal biladigan, iqtisod, muallimlik, sudyalik bilan shug'ulanuvchi olimlardir. Boylar esa har doim ularni e'tiborsiz qoldirishi, ularning ilm olishlariga yordam berish uyoqda tursin, hatto o'z farzandlarini o'qitmasligi o'sha davrdagi ayancli holni ko'rsatib beradi. Vaholanki, ular boydan hech qanday mablag' so'rashmadi, shunchaki boyning foydasi uchun o'g'lini o'qitish kerakligini aytishdi, xolos.

Alifni kaltak deydigan nodon Toshmurod do'st va dushmanning farqiga bormaydi. Oqibatda o'z uyiga o'g'irlikka kirishga rozi bo'ladi. Toshmurodning shunday yomon odamlar do'st tutinishi, ularning yomon yo'llariga yurib, oxir-oqibatda padarkushga aylanishi uning ilm olmaganligi tufayli bo'ladi. Chunki ilm olgan kishi oq-u qorani taniydi, buzuq yo'llarga kirib kishilar yostig'ini quritmaydi. Toshmurodga

o'xshagan bolalarhozir ham ko'p. Ularning ko'pi ota molini barbod qiladi va oxir-oqibatda xor-u xor bo'ladi. Bunga asosiy sabab esa ularning ota-onalari ularning kelajagini faqat moddiy boylik qoldirish orqali ta'minladim deb o'ylashadi. Lekin ularning farzandlaridagi, ilm, mehr, tarbiya bilan to'ldirilmagan bo'shliq paydo bo'ladi va bundan foydalangan Tangriqulga o'xshash kimsalar o'zlarining yo'riqlariga yurgizishga harakat qilishadi. Chunki Behbudiy aytganidek: " Bizlarni xonavayron, bewatan va bandi qilg'on tarbiyasizlik va jaholatdir, bewatanlik, darbadarlik, faqirlik... hammasi ilmsizlik va betarbiyalikning mevasi va natijasidir" Behbudiy shu qisqa asar orqali ko'pchilikning aql ko'zini ochadi, xalq uchun kerakli mavzuni sahna asari tarzida yoritib beradi. Bu asar ilm-ma'rifatga targ'ib qilishda juda katta tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Behbudiy nafaqat "Padarkush' dramasida, balki o'zining jurnallaridagi maqolalarida ham ilm olishga targ'ib qiladi. O'zining "Yoshlarga murojaat" deb nomlangan maqolasida ilm olish naqadar muhim ekanligini aytib o'tadi. Nafaqat diniy, bilim, dunyoviy bilimlar ham biz uchun juda muhimdir. Chunki Behbudiy aytganidek, : "Zotan islomiyat shunday bir diniy matn va qobili taraqqiydurki, na qadar ilmi zamoniylar ko'p o'qusa, insonni yana diniy islomg'a shuncha aqidasi mustahkam bo'lur." Buning asosiy sababi esa inson qanchalik o'zi yashab turgan olam haqida ko'p bilimlarga ega bo'lsa, ularni diniy manbalar bilan bog'lay oladi, mazmunini ko'proq tushunadi va shuncha aqidasi ortib boradi. Behbudiy bu maqolasida odamlarning to'yga atab qarzgaga botishlari to'g'ri emasligini aytib o'tadi. Undan ko'ra bu pullarni bolasining

ta'limolishiga sarflashga undaydi. Chunki o'tkazilgan katta to'yning to'yning egasiga ham, uning farzandlarig'ga ham hech qanday foydasi yo'q. Aksincha, katta miqdordagi qarzlilar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Shu mablag' ilm olishga sarflansa bola oq-u qorani taniydi, kelajagi uchun yaxshi bir kasb egasi bo'ladi, oilasini boqa oladigan holga keladi. Chunki ko'plab oddiy ishchilarni ilmi bor odam boshqaradi, ularga vazifa beradi. Demak, ilm faqat dunyoni anglashga, aqidani mustahkamlashga xizmat qilmas ekan.

Mahmudxo'ja Behbudiy o'zining "Ikki emas to'rt til lozim" nomli maqolasida yoshlarni til o'rganishga chaqiradi. Hozirda ikki tilni bilish ham kamlik qilishini aytib o'tadi. Uning fikricha biz o'zbek, fors, arab va rus tillarini mukammal bilishimiz lozim. Avvalari hamma hujjatlarning adabiy nusxasi berilganligi uchun ham fors tilini bilish kerak bo'lgan. Ammo hozir unday emas, hozir fors tilining o'rnini ingliz tili bilan almashtirsak bo'ladi. Hozirda ham shu to'rt tilni bilish har birimiz uchun foydalidir. Zero, maqolada aytilganidek: "Hadisi sharifdan ma'lum bo'ladurki, janobi payg'ambar o'z sahobalaridan Zayd bin Sobit(g'a) yahudiy xatini o'qub-o'rganmoqg'a buyurgan ekanlar. Va ul janob Umar hazrat nubuvvat panohi ila yahudiy xatini o'rganib hazrat payg'ambarg'a yahudiylardan kelaturgon xatlarni o'qub berar ekanlar (Sahihi Buxoriy, juz 4, sahifa 156). Holbuki, ul zoti bobarokot payg'ambarimiz quvvati hokima egasi edilar. Yahudiylar mahkum va tobe' edi." Shunday ekan til o'ranish har birimiz uchun muhimdir.

"Ehtiyoji millat" maqolasida ham ilm olishga alohida urg'u beriladi. Zamonaviy ilm olish muhimligini ta'kidlab o'tadi: "Boshimiz

og'risa duxturga boramiz, ammo dardimizni aytmoqqa til yo'q. O'zimizdan duxtur yo'q.. Imorat qilmokchi bo'lsak, plon-loyihasi lozimki, injinerga muhtoj bo'larmiz. Ammo biz hanuz «muhandis» ismini bilmaymiz. Kontur va rasmiy daftar tutib, kassa ko'rib tijorat etmoq lozim. Ilm tijorat bila turgan buxgalterlik hisobi yuritadurgon boylarimizga kerak, ul ham o'zimizdan bir nafar topilmaydur." Chindan ham jadidlar vaqtida o'zimizda o'qigan shifokorlar, injenerlar yo'q edi. Boylar ham hisob –kitob

ilmini bilganlari uchun emas, omadlari kelgani yoki tanishlari bo'lgani uchun boy edilar. Ulardan ilm fan yo'lida mablag' sarflaydiganlari juda oz edi, borlari ham hukumat tomonidan tayziqqa olingan edi. Boylikni ilmdan ustun qo'yib, ilmga e'tibor berishmas edi. Ammo, hozir ilm-fanga katta e'tibor berilmoqda. Shuning uchun doimo ruhiy olam moddiy olamdan muhim ekanligini unutmashimiz kerak. Zero, inson qadrini uning zar-u oltinlari, kiyim-kechaklari emas, ilmi belgilaydi.

References:

1. "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" T: 2000-2005
2. Mahmudxo'ja Behbudiy. "Padarkush" dramasi. Toshkent: 1915
3. Rizaev Sh. „Padarkush“ yohud Samarqand tarixidan lavhalar". „Vatan“ gazetasi, 1994-yil, 39-son.
4. Aliev A. Mahmudxo'ja Behbudiy. T., 1994.
5. Mahmudxo'ja Behbudiy "Yoshlarg'a murojaat" ."Oyna" jurnali, 1914 yil, 21-son, 390—391-betlar.
6. Mahmudxo'ja Behbudiy "Ikki emas to'rt til lozim". "Oyna" jurnali, 1913 yil, 1-son, 12—14-betlar.
7. Mahmudxo'ja Behbudiy. "Ehtiyoji millat". "Samarqand" gazetasi 1913 yil 12 iyul